

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ

Дрогобицька Оксана

**Методичні рекомендації для семінарських занять та
самостійної роботи з дисципліни
«Порівняльна етнопсихологія»**

Івано-Франківськ
2023

УДК 39

ББК 63.5

Дрогобицька О. Методичні рекомендації для семінарських занять та самостійної роботи студентів з дисципліни «Порівняльна етнопсихологія» (для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія» ОП Етнологія). Івано-Франківськ: ПНУ, 2023. 50 с.

Рецензенти:

Солонець І.Ф., кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Гайдукевич О.М., кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і філософії Івано-Франківського національного медичного університету

Методичні рекомендації для семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Порівняльна етнопсихологія» розроблені для здобувачів ОР Магістр спеціальності 032 «Історія та археологія» ОП «Етнологія». Методичний посібник включає анотацію лекційного курсу, плани семінарських занять, теми для самостійного опрацювання, індивідуальні завдання, систему оцінювання знань, програмові вимоги з курсу, рекомендовану базову та додаткову літературу, інтернет-ресурси та список термінів.

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
протокол №12 від 29 червня 2023 р.*

©О. Дрогобицька, 2023
© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ.....	8
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	11
САМОСТІЙНА РОБОТА.....	26
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	29
КОНТРОЛЬНА РОБОТА.....	31
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ	32
ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	35
ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	39
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	41
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ.....	46

ВСТУП

«Порівняльна етнопсихологія» є нормативним курсом, передбаченим навчальним планом для здобуття освітнього рівня магістр історії та археології за освітньою програмою «Етнологія». Курс зорієнтований на застосування здобувачами отриманих знань, умінь і навичок у майбутній професійній діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є процес становлення порівняльної етнопсихології як науки, етнопсихологічні особливості народів світу, специфіка українського національного характеру, найновіші досягнення зарубіжної та вітчизняної етнопсихології. Велика увага у рамках курсу відводиться проблемам методології дослідження, формування етнічних стереотипів та установок, явищу етноцентризму, питанням національного складу і національного характеру, особливостям міжетнічного спілкування та етнокультурної адаптації в умовах іноетнічного середовища.

Метою вивчення дисципліни є: засвоєння і поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь і навичок студентів на другому (магістерському) рівні вищої освіти за галуззю знань 03 Гуманітарні науки, спеціальністю 032 «Історія та археологія», освітньою програмою «Етнологія» з дисципліни «Порівняльна етнопсихологія».

Основними цілями вивчення дисципліни є:

- підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі історії та етнології, які вміють здійснювати етнопсихологічні дослідження: проводити спостереження, анкетування, опитування респондентів;
- ознайомлення студентів із найновішими досягненнями зарубіжної та вітчизняної етнопсихології;
- виховання етнічної толерантності, поваги до власних традицій і звичаїв, а також до представників інших етносів.

Програмні компетентності та результати навчання

Загальні компетентності:

- ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК02. Здатність працювати автономно.
- ЗК03. Здатність спілкуватися українською мовою, як усно, так і письмово.
- ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК06. Здатність працювати в міжнародному контексті.
- ЗК07. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- ЗК09. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

Фахові компетентності:

- СК01. Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні, етнографічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.
- СК02. Здатність здійснювати історичні, археологічні й етнологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.
- СК03. Здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії, археології та етнології.
- СК07. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах фахової передвищої та вищої освіти, наукових установах
- СК09. Здатність використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для проведення досліджень та професійної діяльності у сфері історії, археології та етнології.
- СК10. Усвідомлення принципів академічної доброчесності

та норм професійної етики

- СК11. Здатність планувати і виконувати наукові дослідження в галузі історії, археології та етнології.
- СК12. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

Програма курсу «Порівняльна етнопсихологія» передбачає проведення лекційних і семінарських занять. Окремий блок питань, необхідних для засвоєння студентами, виноситься на самостійне опрацювання.

Курс побудований як інтегрований, на основі використання знань з етнографії, психології, загальної етнології та етнології України.

Даний методичний посібник включає:

- основні теми лекційних та семінарських занять;
- питання для самостійного опрацювання;
- програмові вимоги до курсу;
- тематику індз;
- критерії оцінювання знань;
- список рекомендованої літератури;
- перелік основних понять і термінів, необхідних для засвоєння предмету.

Основні теми лекційних занять складені в тій кількості, яка передбачена навантаженням з даного курсу. Під час лекційних занять подається базовий теоретичний матеріал з курсу. Семінарські заняття можуть проходити у формі диспутів, доповідей із повідомленням, презентацій тощо.

Програмові вимоги містять перелік найосновніших тем, які розкриваються у ході лекційних і семінарських занять, або ж виконуються в якості самостійної роботи (виступи, короткі повідомлення тощо).

Система оцінювання знань передбачає поточний контроль знань, контрольну роботу та індивідуальне завдання.

Список рекомендованої літератури включає обов'язковий перелік, а також додаткову літературу, яка дозволить краще засвоїти матеріал курсу.

Перелік основних термінів допомагає оволодіти понятійно-категоріальним апаратом курсу.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема	кількість год.		
	лекції	семіна-ри	самост. роб
Тема 1. Порівняльна етнопсихологія як наука	2		2
Тема 2. Методологія етнопсихології	2		6
Тема 3. Історія розвитку етнопсихології як науки		2	4
Тема 4. Статичні компоненти психології етносу		2	4
Тема 5. Динамічні компоненти психології етносу		2	6
Тема 6. Етнічні установки і стереотипи. Етноцентризм.	2	2	6
Тема 7. Крос-культурна психологія дитинства	2		4
Тема. 8. Психологічні особливості етносів		6	6
Тема 9. Порівняльно-культурне вивчення пубертату			6
Тема 10. Проблема ментальності українців у наукових дослідженнях XIX – XXI ст.	2	2	4
Тема 11. Особливості українського національного характеру		2	8
Тема 12. Етнопсихологія представників етнографічних груп Прикарпаття.	2		4
ЗАГ:	12	18	60

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Лекція 1.

Порівняльна етнопсихологія як наука (2 год.)

Предмет, завдання і джерела курсу «Порівняльна етнопсихологія». Основні підходи до розуміння предмету етнопсихології. Головні напрямки етнопсихологічних досліджень. Базові поняття етнопсихології: «етнос», «етнічність», «нація», «психічний склад нації», «національний характер», «етнічні стереотипи», «етнічний конфлікт», «етноцентризм», «етнічні установки», «культура».

Функції порівняльної етнопсихології: гносеологічна, описова, прогностична, культурологічна, комунікативна, етнополітична, виховна та регулятивна.

Принципи і види етнопсихологічних досліджень. Особливості стандартного та кроскультурного етнопсихологічного дослідження.

Лекція 2.

Методологія етнопсихології (2 год.)

Основні методологічні принципи порівняльної етнопсихології: обґрунтованості та достовірності, порівняння та зіставлення значимих величин, історично-гносеологічного підходу, соціального підходу.

Підходи до етнопсихологічних досліджень: релятивізм, абсолютизм і універсалізм.

Конкретні методи і прийоми етнопсихологічного дослідження. Методи спостереження (включеного і невключеного), експерименту (природного і лабораторного), опитування, інтерв'ю. Тести (тестове опитування, тести-

завдання, проєктивні тести, тести інтелекту). Біографічний метод.

Додаткові методи в етнопсихології: метод аналізу етнічних стереотипів, кроскультурний аналіз асоціацій, кольоровий тест стосунків, шкала соціальної дистанції (Е. Бодгардус), техніка Бочнера, «метод втрачених речей» і «помилкового номеру» Гартнера та ін. Контент-аналіз в етнопсихологічних дослідженнях. Вивчення міжкультурних розбіжностей у практиці виховання дітей. Створення психологічних портретів. Дослідження про зорові ілюзії У.Ріверса.

Лекція 3.

Етнічні установки і стереотипи. Етноцентризм.

(2 год.)

Етнічні стереотипи. Основні властивості етнічних стереотипів. Роль етнічних стереотипів у міжгруповому сприйманні. Методи дослідження етнічних стереотипів. Автостереотипи і гетеростереотипи. Стереотипи-думки та стереотипи-переконання, відмінності між ними. Національні стереотипи сприйняття. Процес утворення стереотипу – стереотипізація. Функції етнічних стереотипів (економії мислення, адаптативна, збереження існуючого суспільного устрою, вираження протесту, викривлення реальності).

Структура етнічних стереотипів (зміст, одноманітність, направленість, інтенсивність). Етнічні стереотипи українців.

Поняття етнічної установки та упередження. Форми вираження упереджень: расизм, сексизм, ейджизм, антисемітизм.

Причини виникнення упереджень.

Етноцентризм як соціально-психологічне явище. Трактування етноцентризму в античні часи, середньовіччя та у Новий час.

Основні показники етноцентризму. Функції етноцентризму. Фактори прояву етноцентризму на індивідуальному рівні (занадто позитивні автостереотипи; негативні гетеростереотипи; незнання і непоінформованість про культуру і звичаї інших народів; наявність великої соціальної дистанції; частота спілкування з різними соціальними групами).

Механізми міжгрупової диференціації. Соціальна каузальна атрибуція. Роль етноцентризму у розгортанні міжетнічного конфлікту.

Лекція 4.

Крос-культурна психологія дитинства

(2 год.)

Етнографія дитинства як окрема галузь наукового дослідження. Історія становлення та розвиток етнографії дитинства. Етнографія дитинства у працях М.Мід, Р.Бенедикт, І. Ейбл-Ейбесфільд, Р. Ронера. Вивчення побуту та етнопсихології дитини вітчизняними дослідниками (А.Онищук, Н.Заглада, М.Грушевський).

Періодизація дитинства. Народна педагогіка як фактор впливу на формування етнічної специфіки свідомості дитини. Дитинство і дитячий світ у традиційних етнокультурах.

Лекція 5
Гене́за етнопсихоло́гії в Україні
(кінець XVIII – XIX ст.).
(2 год.)

Формування української етнопсихології у добу романтизму. Особливості розвитку вітчизняної етнопсихологічної науки у добу романтизму (увага вчених до психологізованих аспектів фольклору, вивчення архаїчних пластів народного світогляду, міфології та народної символіки, формування лінгвопсихологічних досліджень). «Дві руські народності» М.Костомарова. Етнолінгвістичні дослідження О.Потебні. «Світогляд українського народу» письменника та етнографа І.Нечуй-Левицького.

Етнопсихологічні особливості українців, поляків та росіян у праці В. Антоновича «Три національні типи народні». Розвиток етнопсихології у останній третині XIX століття.

Лекція 6.

Етнопсихологія представників етнографічних груп
Прикарпаття (2 год.)

Етнопсихологічні особливості бойків, гуцулів, лемків. Етнопсихологія бойків у працях І.Вагилевича, І.Франка, М.Зубрицького, у художніх творах письменників XIX – 30-х рр. XX ст. Етнопсихологічна характеристика гуцулів у працях С.Витвицького, Я.Головацького, Ф.Кайндля, А.Онищука, Л.Гарматія та інших.

Художні твори М.Ломацького, С.Вінченца, Г.Хоткевича як джерело до вивчення етнопсихології гуцулів.

Загальнонаціональне і особливе у етнопсихології лемків. Порівняльна характеристика етнопсихологічних особливостей бойків, гуцулів та лемків.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1.

Історія становлення етнопсихології як науки

(2 год.)

1. Дослідження відмінностей між народами в античному світі та середньовіччі.
2. Європейські вчені про психологію народів (середина XVIII – перша половина XIX ст.).
3. Становлення етнічної психології у другій половині XIX ст. «Психологія людських спільнот» Г. Лебона.
4. Порівняльно-культурні дослідження Л. Леві-Брюля та К. Леві-Строса. К.Г.Юнг та його вчення про архетипи.
5. Вплив психоаналізу на розвиток етнологічних досліджень.
6. Психологічний напрям в американській етнології.
7. Основні напрямки сучасних етнопсихологічних досліджень.

Методичні вказівки: для збільшення ефективності підготовки, потрібно проаналізувати погляди провідних дослідників минулого на етнопсихологічні особливості різних народів світу. Так, доцільно розпочати вивчення теми з поглядів Демокріта, Гіппократа, Геродота. Також проаналізувати погляди середньовічних вчених на різні народи, спробувати усвідомити основні фактори, які впливали на формування цих уявлень вчених.

Особливу увагу варто звернути на погляди вчених XIX ст., які стояли у витоків формування етнопсихології як самостійної науки.

Для особливої ефективності опрацювання теми студентам необхідно опрацювати монографію Г.Лебона «Психологія людських спільнот».

Терміни і поняття: «психологія мас», географічний детермінізм, архетип, «соціал-дарвінізм».

Рекомендована література:

Данилюк І. Етнічна психологія як галузь наукового пізнання. Монографія. Київ: Самміт-книга, 2010. 432 с

Данилюк І. Становлення етнічної психології як науки в другій половині ХІХ століття. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 16. С. 235 – 245.

Дельеж Р. Нариси з історії антропології: Школи, автори, теорії. К., 2008. 287 с.

Етнопсихологія: навчально-методичний посібник / За ред. Л. Е. Орбан та ін. Івано-Франківськ, 1994.

Львовичкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 144 с.

Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. К., 1996.

Пірен М. Етнопсихологія: підручник. К., 2011. 526 с.

Лебон Г. Психологія людських спільнот. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 206 с.

Савицька О., Співак Л. Етнопсихологія: навч. посібник. К.: Каравела, 2011. 264 с.

Співак Л. Розвиток філософських і психологічних ідей про національну та етнічну самосвідомість у зарубіжній науці ХVІІІ – початку ХХ ст. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 15. С. 625 – 634.

Чалдині Р. Психологія впливу; пер. з англ. М.Скоробогатова. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 344 с.

Чалдині Р. Психологія впливу – 2. Наука @ практика; пер. з англ. Н.Коваль. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2021. 400 с.

Семінар 2.

Статичні компоненти психології етносу

(2 год.)

1. Психологічна характеристика етносу (національна свідомість і самосвідомість, національний характер, психічний склад етносу, ментальність, етнічна ідентичність).
2. Підходи до дослідження національного характеру. Зміст національного характеру.
3. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
4. Поняття національної свідомості та етнічної самосвідомості.

Методичні вказівки: для ефективного ознайомлення студентів з даною темою, їм необхідно вивчити основні складові психології усіх етнічних груп. До них відносимо поняття національної свідомості і самосвідомості, національного характеру, психічного складу етносу, ментальності і етнічної ідентичності. Варто звернути увагу на проблему визначення поняття «ментальність» у діаспорних дослідників, таких як Д.Чижевський, І.Мірчук, В.Янів. Слід вміти відмежовувати поняття ментальність та національний характер.

Також слід прослідкувати основні етапи становлення етнічної ідентичності, вивчити фактори, що впливають на її формування.

Терміни і поняття: національна свідомість і самосвідомість, національний характер, психічний склад етносу, ментальність, етнічна ідентичність, нація.

Рекомендована література:

Данилюк І.В. Етнічна психологія як галузь наукового пізнання. Монографія. Київ: Самміт-книга, 2010. 432 с

Етнопсихологія: навчально-методичний посібник / За ред. Л.Е. Орбан та ін. Івано-Франківськ, 1994.

Львовочкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002.

Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. К.: Довіра: Генеза, 1996.

Мірчук І. Світогляд українського народу. *Народна творчість та етнографія*. 1996. № 1. С. 22 – 32.

Пірен М. Основи етнопсихології. К., 1998.

Пірен М. Етнопсихологія: підручник. К., 2011. 526 с.

Рибак О. Етнопсихологічні дослідження вчених Українського Вільного Університету. *Науковий збірник Українського Вільного Університету*. Матеріали конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування». Львів, 13-14 лютого 1992 року. Мюнхен – Львів, 1993. С. 27 – 34.

Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. К., 1997.

Савицька О., Співак Л. Етнопсихологія: навч. посібник. К.: Каравела, 2011. 264 с.

Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування. К.: НІСД, 2011. 336 с. [Електронний ресурс].
Режим доступу:
<http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Ident-62307.pdf>

Янів В. Нариси до історії української етнопсихології = Grundrisse zur Gesschichte der ukrainischen Ethnopsychologie. 3-є вид., стер. К., 2006. 340 с.

Семінар 3.

Динамічні компоненти психології етносу

(2 год.)

1. Проблема етнічної установки в етнопсихології.
2. Мотиваційно-фонові компоненти психології нації.
3. Інтелектуально-пізнавальні особливості психічного складу етносу.
4. Емоційно-вольові складники психології нації.
5. Комунікативно-поведінкові національно-психологічні особливості.

Методичні вказівки: для ефективного ознайомлення здобувачів з даною темою, їм необхідно проаналізувати додаткову літературу, а також використати знання, здобуті на попередніх семінарах. Пропонується розглянути комунікативно-поведінкові національно-психологічні особливості на прикладі конкретних етносів (італійців, японців, німців).

Рекомендована література:

Грищук Е.Ю. Психологічні особливості прояву етнічної ідентичності в різних етнолінгвістичних групах http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/9_2010/11.pdf

Данилюк І.В. Етнічна психологія як галузь наукового пізнання. Монографія. Київ: Самміт-книга, 2010. 432 с.

Данилюк І., Предко В. Психологічні особливості вияву етнонаціональних установок у взаємозв'язку з ціннісними орієнтаціями та етнічною ідентичністю українців. http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_1/10.pdf

Етнопсихологія: навчально-методичний посібник / За ред. Л.Е. Орбан та ін. Івано-Франківськ, 1994.

Львовочкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002. <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/n135.pdf>

Орбан-Лембрик Л.Е. Соціокультурні та етнопсихологічні особливості спілкування. *Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ: Плай, 2003. Вип. 8. Ч. 1. С. 3-19.

Пірен М. Основи етнопсихології. К., 1998.

Семінар 4.

Етнічні стереотипи у засобах масової інформації (2 год.)

1. Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів.
2. Етнічні стереотипи українців у рекламі.
3. Етнічні стереотипи українців у кінематографі.
4. Образ українця в іноземній художній літературі та кіно.

Методичні вказівки: рекомендується скласти перелік художніх фільмів, які можна використовувати для вивчення етнічних стереотипів.

Рекомендована література:

Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Т. 9. Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика. Ч. 2. К., 2007. 361 с.

Іванченко О. Вплив етнічних стереотипів на розвиток самосвідомості особистості. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2008. Вип. 13. Ч.1. С. 92-102.

Львовичкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002.

Пірен М. Основи етнопсихології. К., 1998.

Савицька О., Співак Л. Етнопсихологія: навч. посібник. К.: Каравела, 2011. 264 с.

Федотова Т. Психологічні особливості етнічних стереотипів українців (на прикладі Волинського регіону). *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 3. С. 72-74.

Сердюк С. Функції етнічних стереотипів та їхня роль у формуванні етнічної ідентичності. *Наукові записки*. Т. 19. Теорія та історія культури. Київ: КиєвоМогилянська Академія, 2001. С. 10-14.

Шума Л. Етнічні стереотипи в науковій рецепції Івана Франка. *Народознавчі зошити*. 2017. № 6 (138). С. 1439-1445.

Семінар 5 – 7.

Психологічні особливості етносів

(6 год.)

1. Психологічна характеристика населення Західної Європи.
2. Народи Північної Європи: етнопсихологічний портрет.
3. Етнопсихологічні особливості американців.
4. Психологічна характеристика арабів.
5. Японці та китайці: особливості етнопсихології.
6. Етнопсихологія населення Прибалтики.
7. Народи Закавказзя.
8. Етнопсихологічні особливості росіян і білорусів.

Методичні вказівки: дана тема дозволяє студентам вивчити на конкретних прикладах усі основні фактори етнопсихології. Тобто студенти вивчають національну свідомість і самосвідомість, національний характер, психічний склад етносу, ментальність і етнічну ідентичність на прикладі дослідження етнопсихологічних особливостей прибалтів, народів Закавказзя, Західної і Північної Європи, американців, арабів, китайців і японців та ін.

Для закріплення знань студентів запропоновано на власний вибір на основі інтернет-джерел та преси підготувати повідомлення про випадки, які яскраво характеризують етнопсихологічні риси представників різних етносів.

Рекомендована література:

Гавілан Ф. У світі поганих звичок іспанців / Франсиско Гавілан; пер.В. Крутоуза. К.: Університетське вид-во Пульсари, 2010. 256 с.

Кукуленко-Лук'яненко І. Глибинно-психологічні засади агресії у носіїв мусульманської ідентичності. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 1. С. 45 – 47.

Курочкін О. Етнічні стереотипи освідчення у коханні (від символічних жестів до вербальних кліше). *Університет*. 2009. № 2. С.64 – 77.

Махній М. Незвичайна антропологія: Науково-популярний курс. Чернігів, 2011. 188 с.
https://www.academia.edu/11727379/%D0%9D%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F

Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. К., 1996.

Філіпова І. Стереотип поляків в свідомості українців. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №11. С.74 – 78.

Фокс К. Спостерігаючи за англійцями. Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. 608 с.

Шахін Д. Структура життєвого світу ісламської жінки. *Соціальна психологія*. 2006. №4. С. 177 – 182.

Шума Л. Етнічний стереотип рома (цигана) у народних легендах
<http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9271/1/14Shuma.pdf>

Семінар 8.

Проблема ментальності українців у наукових дослідженнях ХХ – ХХІ ст.

1. Розвиток української етнопсихології на початку ХХ ст.
2. Ментальність українців у працях В.Липинського та Д.Донцова.
3. Проблеми національного характеру українців у праці «Призначення України» Ю.Липи.
4. Вивчення ментальності у другій половині ХХ ст.
5. Розвиток вітчизняної етнопсихології на рубежі ХХ – ХХІ ст.

Методичні вказівки: окресліть структуру української етнопсихіки (психічний склад, архетипи, свідомість, стереотипи, установки) та співвідношення у ній соціального й етнічного.

Закріпити набуті знання можна під час опрацювання творів українських письменників, в яких яскраво відображено характер українці та чинники, які впливають на його формування (автора і твір здобувачі обирають самостійно).

Терміни і поняття: кордоцентризм, етнічна толерантність, автостереотипи, гетеростереотипи, етноцентризм, індивідуалізм.

Рекомендована література:

- Ващенко Г. Традиційний український ідеал людини в контексті народної поезії та літературні традиції і поступ. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 2 – 3. С. 63 – 79.
- Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. К., 1995.
- Гнатенко П. Український національний характер. К., 1994.
- Гримич М. Два виміри національного характеру. *Наука і суспільство*. 1991. № 8. С. 27 – 31.

- Дяченко-Лисенко Л. Ментальність сучасного українця у світлі сакральної термінології. *Українська мова і література в школі*. 2005. №3. С. 48 – 51.
- Качуровський І. Українська етнопсихологія і національна релігійно-філософська поезія. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 1. С. 54 – 70.
- Костомаров М. Дві руські народності // Історія філософії України. Хрестоматія: Навчальний посібник (Упорядники М. Тарасенко, М. Русин, А. Бичко та ін. К.: Либідь, 1993. С. 341 – 348.
- Кривонос І. В. До джерел української етнопсихології. *Педагогіка і психологія*. 2007. №2. С. 119 – 125.
- Кривонос І. Методика реконструювання українського національного характеру за творами художньої літератури. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. №7. С. 62 – 68.
- Кульчицький О. Геопсихологічний аспект в характерології української людини. *Науковий збірник УВУ*. Мюнхен, 1956. Т. VI.
- Липинський В. Листи до братів-хліборобів, писані в 1919 – 1926 рр. Нью-Йорк, 1954. 470 с.
- Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 1 – 2. С. 37 – 46.
- Мірчук І. Світогляд українського народу. *Народна творчість та етнографія*. 1996. № 1. С. 22 – 32.
- Наулко В. Видатний український етнопсихолог Володимир Янів. *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 5 – 6. С. 67 – 68.
- Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К., 1992.
- Онацький Е. Особливості етнопсихології українців. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 3. С. 43 – 53.
- Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. К., 1991.
- Українська душа. К., 1992.

Черкашина Л. Українська «культура серця» в образах і символах національного фольклору. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 3. С. 48.

Шлемкевич М. Загублена українська людина. К., 1992. 168 с.

Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. К., 1997.

Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. К.: Знання, 2005.

Янів В. Проблема психологічного екциденталізму України. *Мандрівець*. 1994. № 1. С. 65 – 74.

Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал. *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 5 – 6. С. 68 – 85.

Обов'язкове опрацювання монографій:

Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. К.: Знання, 2005.

Українська душа. К., 1992.

Семінар 9.

Особливості українського національного характеру

(2 год.)

1. Чинники українського національного характеру: екологічний, взаємодія з іншими народами, геополітичний, історичний, релігійний, сімейний.
2. Інтровертність, емоційність та індивідуалізм як універсалії українського національного характеру.
3. «Кордоцентризм» української душі.
4. Релігійність українців з етнопсихологічного погляду.
5. Вплив родинного життя на формування ментальності українців.

Методичні вказівки: дайте відповіді на питання: які внутрішні і зовнішні фактори вплинули на формування менталітету українців. Застосовуючи історичний матеріал, поясніть особливості етнічних установок українців. Проаналізуйте українську толерантність.

Терміни і поняття: кордоцентризм, етнічна толерантність, автостереотипи, гетеростереотипи, етноцентризм, індивідуалізм.

Рекомендована література:

Абрамова І. До проблеми української ментальності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 2. С. 7 – 11.

Ващенко Г. Традиційний український ідеал людини в контексті народної поезії та літературні традиції і поступ. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 2 – 3. С. 63 – 79.

Гнатенко П. Український національний характер. К., 1994.

- Дяченко-Лисенко Л. Ментальність сучасного українця у світлі сакральної термінології. *Українська мова і література в школі*. 2005. №3. С. 48 – 51.
- Качуровський І. Українська етнопсихологія і національна релігійно-філософська поезія. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 1. С. 54 – 70.
- Костомаров М. Дві руські народності // Історія філософії України. Хрестоматія: Навчальний посібник. К.: Либідь, 1993. С. 341 – 348.
- Кривонос І. В. До джерел української етнопсихології. *Педагогіка і психологія*. 2007. №2. С. 119 – 125.
- Кривонос І. Методика реконструювання українського національного характеру за творами художньої літератури. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. №7. С. 62 – 68.
- Кульчицький О. Геопсихологічний аспект в характерології української людини. *Науковий збірник УВУ*. Мюнхен, 1956. Т. VI.
- Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 1 – 2. С. 37 – 46.
- Мірчук І. Світогляд українського народу. *Народна творчість та етнографія*. 1996. № 1. С. 22 – 32.
- Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К., 1992.
- Онацький Е. Особливості етнопсихології українців. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 3. С. 43 – 53.
- Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. К., 1991.
- Українська душа. К., 1992.
- Черкашина Л. Українська «культура серця» в образах і символах національного фольклору. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 3. С. 48.
- Шлемкевич М. Загублена українська людина. К., 1992. 168 с.

Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. К., 1997.

Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. К.: Знання, 2005.

Янів В. Проблема психологічного окциденталізму України. *Мандрівець*. 1994. № 1. С. 65 – 74.

Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал. *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 5 – 6. С. 68 – 85.

Обов'язкове опрацювання монографій:

Українська душа. К., 1992.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Метою самостійної роботи є вдосконалення навичок і вміння працювати з науковою літературою та джерелами.

Мета виконання самостійної роботи з дисципліни «Порівняльна етнопсихологія»: організація пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на розширення, удосконалення і закріплення знань, отриманих в ході аудиторних занять. У ході самостійної роботи студенти повинні навчитись здійснювати етнопсихологічні дослідження: проводити спостереження, анкетування та ознайомитись із найновішими досягненнями зарубіжної та вітчизняної етнопсихології.

Види самостійної роботи, які практикуються при вивченні дисципліни «Порівняльна етнопсихологія»:

- самостійне опрацювання теоретичного матеріалу за літературою, яку пропонує викладач;
- підготовка до практичних занять і виконання позааудиторних завдань;
- складання плану-проспекту монографії;
- пошук наукової літератури за певною темою (укладання бібліографії);
- використання комп'ютерної техніки для пошуку нової інформації щодо проблем порівняльної етнопсихології;
- підготовка проекту.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем здійснюється у вигляді тестового контролю та підготовки індивідуального проекту.

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ПРОЕКТУ

1. Експеримент як метод етнопсихологічного дослідження.
2. Українська національна школа в етнопсихології: історія і сучасність.
3. Сучасні дослідження в галузі етнопсихології в Україні.
4. Етноцентризм як соціально-психологічне явище.
5. Ксенофобія і мігрантофобія: причини і форми прояву.
6. Г.Лебон та його «Психологія мас».
7. Етнографія дитинства.
8. Етнопсихологія сім'ї.
9. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
10. Етнопсихологічні особливості населення Прибалтики.
11. Етнопсихологія французів.
12. Етнопсихологія італійців.
13. Етнопсихологічні особливості німців.
14. Етнопсихологічні особливості японців.
15. Етнопсихологічні особливості росіян.
16. Етнопсихологічні особливості арабів.
17. Етнічні стереотипи українців.
18. Етнопсихологія американців.
19. Етнопсихологічні особливості шведів та норвежців.
20. Етнопсихологічні особливості китайців.
21. Етнопсихологічні особливості кавказьких етносів.

Структура самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Співвідношення предметних галузей антропології і етнопсихології	2
2	Особливості використання тестових методик	6
3	Когнітивна антропологія. Дослідження примітивного мислення (Е. Тейлор, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Строс)	4
4	Поняття особистості в етнопсихології	4
5	Комунікативно-поведінкові національно-психологічні особливості	6
6	Психологічні фактори у міжетнічних конфліктах	6
7	Дитинство і дитячий світ у сучасних етнокультурах	4
8	Психологічні особливості етносів	6
9	Порівняльно-культурне вивчення пубертату	6
10	Бібліографія на тему «Національний характер українців у наукових дослідженнях ХХ – ХХІ ст.»	4
11	Видатні дослідники української етнопсихології	8
12	Національна ідея українців у працях вітчизняних дослідників	4
	Разом	60

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Напрямок у етнопсихології, згідно якого усі культури рівні, але різні:
  - А) Абсолютизм;
  - Б) Релятивізм;
  - В) Універсалізм;
  - Г) Когнітивна психологія.

2. Л.Леві-Брюль є представником такого напряму у етнопсихології:
  - А) Абсолютизм;
  - Б) Релятивізм;
  - В) Універсалізм;
  - Г) Когнітивна психологія.

3. К. Леві-Строс є представником такого напряму у етнопсихології:
  - А) Абсолютизм;
  - Б) Релятивізм;
  - В) Універсалізм;
  - Г) Когнітивна психологія.

4. Хто є автором праці «Ментальні функції у відсталих суспільствах»:
  - А) К.Леві-Строс;
  - Б) В.Вундт;
  - В) К.Юнг;
  - Г) Л.Леві-Брюль.

5. Шкалу соціальної дистанції запропонував дослідник:
  - А) Г.Штейнталь;
  - Б) Е.Богардус;
  - В) К.Ріверс;
  - Г) Р. Лап'єр.

6. Метод аналізу і оцінки інформації шляхом виділення в формалізованому вигляді смислових одиниць тексту і вимірювання частоти згадування цих одиниць у вибірковій сукупності називається:

- А) Метод вільних асоціацій;
- Б) Кроскультурний метод;
- В) Контент-аналіз;
- Г) Компаративний аналіз;

7. Метод, відповідно до якого у газету дається кілька оголошень про винайм квартир від імені представників різних національностей, називається:

- А) Метод Гартнера;
- Б) Техніка Бочнера;
- В) Метод аналізу етнічних стереотипів;
- Г) Інтерактивне опитування.

8.«Метод втрачених речей» запропонував:

- А) Бочнер;
- Б) Гартнер;
- В) К.Ріверс;
- Г) Р. Лап'єр.

9.Французькі дослідники А.Віне та Т. Сімон є авторами:

- А) Методу аналізу вільних асоціацій;
- Б) Шкали соціальної дистанції;
- В) Тестів інтелекту;
- Г) Тестів на тематичну аперцепцію.

10.Метод, за яким піддослідний повинен закінчити оповідання із готовим початком, називається:

- А) Метод аналізу вільних асоціацій;
- Б) Шкала соціальної дистанції;
- В) Тест Роршаха;
- Г) Тест на тематичну аперцепцію.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Написання письмової контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки. У випадку, якщо студент не написав контрольну роботу, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються з даної дисципліни.

Контрольна робота включає:

- 2 теоретичні завдання (оцінюється по 5 балів кожне);
- 10 тестових питань (по 1 балу за кожне питання).

Приклади типового завдання для контрольної роботи:

Завдання № 1.

1. Ідеї етнопсихології у середньовіччі.
2. Проаналізуйте особливості українського національного характеру.
3. Тестові питання.

Контрольна робота виконується від руки на семінарському занятті № 8 (денна форма).

Контрольна робота також може виконуватися у тестовій формі (20 тестів по 1 балу за питання).

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Об'єкт, предмет і завдання курсу «Порівняльна етнопсихологія».
2. Понятійний апарат порівняльної етнопсихології.
3. Зв'язок етнічної психології з іншими спеціальними дисциплінами.
4. Методи етнопсихології.
5. Дослідження відмінностей між народами в античному світі та середньовіччі.
6. Європейські вчені про психологію народів (середина XVIII – перша половина XIX ст.).
7. Становлення етнічної психології у другій половині XIX ст. «Психологія людських спільнот» Г. Лебона.
8. Порівняльно-культурні дослідження Л. Леві-Брюля та К. Леві-Строса. К.Г.Юнг та його вчення про архетипи.
9. Вплив психоаналізу на розвиток етнологічних досліджень.
10. Психологічний напрям в американській етнології.
11. Основні напрямки сучасних етнопсихологічних досліджень.
12. Національний характер: суть поняття.
13. Динамічні компоненти психології етносу.
14. Статичні компоненти психології етносу.
15. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
16. Етнічні установки і стереотипи.
17. Автостереотипи і гетеростереотипи.
18. Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів.
19. Поняття і зміст етнічного символу. Функції етнічних символів.
20. Етнічні символи українців.
21. Етноцентризм.
22. Психологічні фактори у міжетнічних конфліктах.

23. Крос-культурна психологія дитинства.
24. Дитинство і дитячий світ у сучасних етнокультурах.
25. Порівняльно-культурне вивчення пубертату.
26. Етнопсихологічні особливості етносів.
27. Особливості ділового спілкування із представниками інших етносів.
28. Психологія невербального спілкування.
29. Проксеміка як наука про просторову організацію спілкування.
30. Поняття соціальної дистанції у різних етносів. Контактні і неконтактні культури.
31. Етнічна специфіка тактильної поведінки.
32. Генеза етнопсихології в Україні (кінець XVIII – XIX ст.).
33. «Світогляд українського народу» І.Нечуй-Левицького.
34. Розвиток української етнопсихології на початку XX ст.
35. Ментальність українців у працях В.Липинського та Д.Донцова.
36. Проблеми національного характеру українців у праці «Призначення України» Ю.Липи.
37. Розвиток вітчизняної етнопсихології на рубежі XX – XXI ст.
38. Проблема ментальності українців у наукових дослідженнях XX – XXI ст.
39. Видатні дослідники української етнопсихології.
40. Національно-психологічні особливості українського народу.
41. Концепції українського національного характеру В.Яніва.
42. Д. Чижевський про риси українського національного характеру.
43. Чинники українського національного характеру (екологічний, взаємодія з іншими народами, геополітичний, історичний, релігійний, сімейний).

44. Національна свідомість українців.
45. Національна ідея українців у працях вітчизняних дослідників (І.Франко, М.Драгоманов, О.Бочковський, В.Старосольський).
46. Етнопсихологія етнографічних груп Прикарпаття.
47. Сучасні дослідження в галузі етнопсихології в Україні

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Семестровий контроль рівня знань та успішності студентів відбувається у формі екзамену. Підсумкова оцінка (максимум 100 балів) визначається як сума балів за поточний контроль знань (максимум 50 балів) та результатів екзаменаційної роботи (максимум 50 балів).

Підсумковий бал за поточний контроль знань складається з суми *підсумкового балу за семінарські заняття* (максимально 20 балів), *балу за контрольну роботу* (максимально 20 балів) і *балу за індивідуальну роботу* (максимально 10 балів) та в сукупності становить максимум 50 балів.

Поточний контроль

У ході поточного контролю здійснюється усне та письмове опитування з тем, передбачених для семінарських занять. Також здійснюється контроль самостійної роботи відповідно до визначеної тематики.

Оцінювання знань та науково-пошукової роботи студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою.

На семінарському занятті діє такий принцип оцінювання:

«5» балів – знання студента відмінні.

Студент глибоко, ґрунтовно в деталях володіє теоретичними знаннями, використовує необхідну джерельну базу, інтернет ресурси. Відмінно оперує основними термінами і поняттями; виявляє спільні і відмінні риси в теоретико-методологічних підходах українських і зарубіжних дослідників етнопсихології, знає методологію наукового дослідження; аналізує, співставляє та узагальнює матеріал. Вміє порівняти різні явища і процеси, дати вичерпний аналіз проблеми, володіє понятійно-категоріальним апаратом дисципліни. На високому рівні вміє використовувати сучасні

цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації. Вміє проводити наукові дослідження та аналізувати їхні результати.

«4» бали – знання студента добрі.

Студент володіє теоретичними знаннями з курсу «Порівняльна етнопсихологія», використовує необхідну джерельну базу, інтернет ресурси. Добре оперує основними термінами і поняттями; виявляє спільні і відмінні риси в теоретико-методологічних підходах українських і зарубіжних дослідників етнопсихології; знає методологію наукового дослідження; аналізує, співставляє та узагальнює матеріал. Вміє порівняти різні явища і процеси, дати вичерпний аналіз проблеми, володіє понятійно-категоріальним апаратом дисципліни. Вміє використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації, але допускає незначні пропуски фактичного матеріалу. У деяких випадках нечітко формулює загалом правильні відповіді, допускає окремі несуттєві помилки та неточності.

«3» бали – знання студента задовільні.

Студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але не здатен(на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці; відповідь не чітка і спрощена, є суттєві помилки. Погано оперує основними термінами і поняттями; не достатньо знає методологію дисципліни. Не достатньо аналізує, співставляє та узагальнює матеріал з етнопсихології. Не завжди може пояснити причинно-наслідкові зв'язки. Не завжди вміє використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації.

«2» бали – знання студента незадовільні.

У відповіді є суттєві помилки. На належному рівні не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати матеріал з етнопсихології. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не завжди вміє використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації.

Підсумковий контроль

Умови допуску до підсумкового контролю

Форма і терміни підсумкового контролю визначаються навчальним планом. Студент(-ка) допускається до підсумкового контролю за умови відпрацювання усіх «заборгованостей» та набору 25 і більше балів.

Форма підсумкового контролю – **екзамен**.

Форма задачі екзамену – письмова.

Екзаменаційна робота оцінюється від 1 до 50 балів.

Екзаменаційний білет включає 4 завдання: 3 теоретичних питання (по 10 балів за кожне) та 1 тестове (20 тестів по 1 балу за кожну правильну відповідь).

Розподіл балів за екзаменаційну роботу

Завдання	Кількість балів
Теоретичне	10
Теоретичне	10
Теоретичне	10
Тестове	20 балів

Розподіл балів, які отримують студенти за курс

Поточне оцінювання та самостійна робота						Екза- мен	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				
Поточне оцінювання Т1-Т6	Індивідуальне завдання	Сума	Поточне оцінювання Т7-Т12	Контрольна робота	Сума	50	100
10	10	20	10	20	30		

T1, T2 ... – теми.

Шкала оцінювання для іспиту

Університетська	Національна		Шкала ECTS
90 – 100	5	відмінно	A
80 – 89	4	добре	B
70 – 79			C
60 – 69	3	задовільно	D
50 – 59			E
26 – 49	2	незадовільно (з можливістю повторного складання)	FX
0-25		незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)	F

ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Письмові роботи:

Контрольна письмова робота виконується студентами на 8 семінарському занятті. У якості індивідуального завдання студент замість індивідуального проекту, може підготувати до друку статтю, тези конференції, присвячені проблемам етнопсихології. Тези чи стаття мають відповідати усім вимогам, містити наукову новизну та належно оформлений бібліографічний апарат.

Індивідуальний проект (завдання) можна виконати у вигляді підбірки джерел до обраної теми, презентації, відеоролику.

Академічна доброчесність:

Як викладач, так і студент, повинні дотримуватися «Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» та Кодексу честі ПНУ <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>

У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та пропонує студентові повторно виконати необхідний вид роботи.

Відвідування занять:

Відвідування занять та активна участь у роботі семінарів є обов'язковою умовою успішного складання іспиту з курсу. Участь у семінарських заняттях може проходити у таких формах: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії тощо.

Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань в силу запізнень на заняття або пропущених пар без поважних причин. За умови відсутності на лекції чи семінарському занятті, отримання негативної оцінки або ж невчасного виконання індивідуальної роботи визначений день для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та подачі індивідуальних робіт – четвер, 14.00 год. – 15.00 год.

Пропущене заняття студент може «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем та кафедрою. Як правило «відпрацювання» проходить в усній формі, вирішенні тестових завдань тощо.

Під час занять дозволяється користування мобільним телефоном виключно для навчальних цілей.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Балагутрак М. Генеза етнопсихології в Україні ХІХ ст.: історикоетнологічний аспект. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. 224 с.
2. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. К., 1999.
3. Данилюк І. Етнічна психологія як галузь наукового пізнання. Монографія. Київ: Самміт-книга, 2010. 432 с.
4. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник. / За ред. Л. Е. Орбан та ін. Івано-Франківськ, 1994.
5. Етнопсихологія / Укладачі Ольховецький С.М., Ольховецький В.С. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2019. 155 с.
6. Крюкова М., Форманюк Ю. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня магістра факультету психології, політології та соціології факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА»). Одеса : Фенікс, 2020. 106 с. URL: <https://cutt.ly/HEfM2wB>
7. Львовчкіна А. Етнопсихологія: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 128 с. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/n135.pdf>
8. Павленко В. Етнопсихологія: підручник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 448 с. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/2019.pdf>
9. Павленко В., Таглін С. Етнопсихологія. К., 1999. 274 с.
10. Махній М., Скок М. Історія психологічної думки: Навч. посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2010.
11. Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. К., 1996.
12. Пірен М. Етнопсихологія: підручник. К., 2011. 526 с.

13. Савицька О., Співак Л. Етнопсихологія: навч. посібник. К.: Каравела, 2011. 264 с. URL: [http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92.,%20%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BA%20%D0%9B.%D0%9C.%20\(1\).pdf](http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92.,%20%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BA%20%D0%9B.%D0%9C.%20(1).pdf)
14. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування. К.: НІСД, 2011. 336 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf>
15. Українська душа. К.: «Фенікс», 1992. 128 с.
16. Цюняк О. Етнопсихологія. Івано-Франківськ: Ярина, 2018. 132 с. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/2018.pdf>
17. Чалдині Р. Психологія впливу; пер.з англ. М.Скоробогатова. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 344 с.
18. Чалдині Р. Психологія впливу – 2. Наука @ практика; пер.з англ. Н.Коваль. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2021. 400 с.
19. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен, 1993. 74 с.
20. Xavier belsiyal Chellappan. Ethno psychology and its application. Research https://www.researchgate.net/publication/316560336_Ethno_psychology_and_its_applicationResearch

Додаткова література

21. Бойчук Т. Особливості української ментальності: погляди етнопсихолога. *Історія в школі*. 1997. № 10–11. С. 1 – 5.
22. Бочковський О. Вступ до націології. URL: <http://ukrstor.com/ukrstor/natiologia.html>
23. Ващенко Г. Традиційний український ідеал людини в контексті народної поезії та літературні традиції і поступ.

- Народна творчість та етнографія*. 1995. № 2 – 3. С. 63 – 79.
24. Грабовська, І. Сучасні українці у дзеркалі чужих та власних стереотипів. *Сучасність*. 2004. № 9. С. 138–147.
25. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. К.: Либідь, 2006. 256 с.
26. Губко О. Психологія українського народу: наук. дослідж. в 4 кн. Кн. 1. Психологічний склад праукраїнської народності. К., 2003. 400 с.
27. Дорошенко В. Література з етнопсихології (Короткий бібліографічний огляд). *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 4. С. 105-107.
28. Качуровський І. Українська етнопсихологія і національна релігійно-філософська поезія. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 1. С. 54 – 70.
29. Кривонос І. В. До джерел української етнопсихології. *Педагогіка і психологія*. 2007. №2. С. 119 – 125.
30. Кривонос І. Методика реконструювання українського національного характеру за творами художньої літератури. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. №7. С. 62 – 68.
31. Кулаковська С. Роль ЗМІ у формуванні етностереотипів у поліетнічному суспільстві (на прикладі грецької преси). <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2372>
32. Кульчицький О. Іван Мірчук – дослідник української духовності. *Хроніка-2000*. 2000. № 37 – 38. С. 53 – 65.
33. Кульчицький О. Риси характерології українського народу // *Енциклопедія українознавства*. Загальна частина. К., 1993. Т. 1.
34. Кукуленко-Лук'яненко І. Глибинно-психологічні засади агресії у носіїв мусульманської ідентичності. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №1. С.45 – 47.
35. Махній М. Homo ethnikos: психологія і культура. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2012. 400 с.

36. Махній М. Незвичайна антропологія: Науково-популярний курс. Чернігів, 2011. 188 с. [Електронний ресурс]. URL: https://www.academia.edu/11727379/%D0%9D%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F
37. Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 1-2. С. 37-46.
38. Мірчук І. Світогляд українського народу. *Народна творчість та етнографія*. 1996. № 1. С. 22 – 32.
39. Наулко В. Видатний український етнопсихолог Володимир Янів. *Народна творчість та етнографія*. 1998. №5 – 6. С. 67 – 68.
40. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К., 1992.
41. Онацький Е. Особливості етнопсихології українців. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 3. С. 43-53.
42. П'ятаченко С. Проблеми етнопсихології українського народу в спадщині Пантелеймона Куліша (1819–1897). *Народна творчість та етнографія*. 1997. № 5–6. С. 120 – 125.
43. Федотова Т. Психологічні особливості етнічних стереотипів українців. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. №3. С.72 – 74.
44. Філіпова І. Стереотип поляків в свідомості українців. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №11. С.74 – 78.
45. Черкашина Л. Українська «культура серця» в образах і символах національного фольклору. *Народна творчість та етнографія*. 2001. № 3. С. 48.

46. Шаповал М. Етнопсихологія і політична культура України. *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 2 – 3. С. 47 – 54.
47. Старосольський В. Теорія нації [Електронний ресурс]. URL : <http://litopys.org.ua/starosol/stan.htm>
48. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 5 – 6. С. 39 – 54.
49. Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал. *Народна творчість та етнографія*. 1998. №5-6. С. 68 – 85.
50. Ятченко В. Замовляння та їх значення для вивчення ментальності українців. *Народна творчість та етнографія*. 1996. №.1. С. 15 – 21.

Інформаційні ресурси

<https://nte.etnolog.org.ua/> сайт журналу «Народна творчість та етнологія»

<https://nz.lviv.ua/> сайт видання «Народознавчі зошити»

<https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/about> сайт видання «Психологічний журнал»

<http://lib.onu.edu.ua/psychologyya/> сайт журналу «Психологія та соціальна робота»

<https://diasporiana.org.ua/> електронна бібліотека діаспорних видань

<http://uhj.history.org.ua/uk/home> сайт видання «Український історичний журнал»

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ

Етнопсихологія (від гр. *ethnos* – плем'я, народ) – це галузь психології, що вивчає етнічні особливості психіки людей, національний характер, закономірності формування та функціонування національної самосвідомості, етнічних стереотипів та установок.

Етнос – (від гр. *плем'я, народ*) – це стійка сукупність людей, які мають загальні, відносно стабільні особливості культури та психіки, а також усвідомленням своєї єдності та відмінності від усіх інших схожих утворень. Грецьке слово «етнос» послужило основою назви окремої галузі психології – психології етносу, або, як це звучить у працях одного з засновників етнопсихології В. Вундта – «психології народів».

Етнічна (грец. *etnikos* – народний) **група** – стійка спільність, що історично склалася на певній території і якій властиві відносно стабільні особливості мови, спільні риси, неповторні якості, усвідомлення єдності і відмінності від інших утворень (самосвідомість етносу), відмінні від інших груп характеристики (спосіб життєдіяльності, традиції, норми, правила і звички, побут, матеріальна і духовна культура, метод господарсько-екологічної діяльності, внутрішня формальна організація та ін.).

Етнічність – сукупність характерних культурних рис етнічної групи. Розкриття етнічності забезпечує найбільш повну й розгорнуту характеристику того або іншого народу, узятого як специфічна спільнота, яка відрізняється від всіх інших тільки її властивою культурно-історичною своєрідністю. Етнічність можна порівняти із національністю даного народу, його етнічним «портретом».

Нація – духовно-психологічна спільність, заснована на територіально-економічній та історико-культурній єдності. Хоч нації й існують у сучасних суспільствах як найпоширеніші форми етнічної спільності, але, окрім них, існують і такі різновиди етнічних спільнот, як народність, національна група та ін.

Методологія етнічної психології – сукупність методів, способів, прийомів, методик і технік дослідження різних явищ, які складають предмет і об’єкт її аналізу.

Опитування – один із найбільш поширених методів, передбачає отримання інформації за наперед підготовленою схемою.

Крос-культурне етнопсихологічне дослідження — вивчення психологічних і соціокультурних особливостей людей, яке проводиться паралельно на декількох групах піддослідних, які відносяться до різних етносів, або у групах, де представники різних етносів зібрані разом.

Експеримент в етнопсихології — метод дослідження, в процесі якого спочатку спершу спеціально створюються умови для вивчення тих чи інших національно психологічних особливостей, а потім спостерігаються і фіксуються результати їх впливу на різні сторони життя, діяльності і поведінки людей.

Контент-аналіз в етнопсихологічних дослідженнях — метод аналізу і оцінки інформації (у наукових джерелах, художній і мемуарній літературі, відеозаписах, радіопередачах) шляхом виділення в формалізованому вигляді смислових одиниць тексту і вимірювання частоти згадування цих одиниць у вибірковій сукупності.

Валідність (від англ. valid – придатний) – один з основних критеріїв якості тесту. Чим вища валідність тесту, тим краще відображається в ньому та якість, заради виміру якої він власне створювався, і навпаки.

Ілюзія Мюллера-Лайера — оптична ілюзія, яка виникає при спостереженні відрізків, обрамлених стрілками. Ілюзія полягає в тому, що відрізок обрамлений «гострими стрілками», здається коротшим за відрізок, обрамлений «хвостовими» стрілками. Ілюзія вперше описана німецьким психіатром Францем Мюллером-Лайером в 1889 р.

Психічний склад нації – це стійкі риси психіки людей, що склалися на основі тривалої історії розвитку народу, які

проявляються у звичках, смаках, звичаях, традиціях, емоційному сприйманні людиною навколишнього середовища та темпераменті.

Національний характер – це відносно стійка сукупність рис характеру, які властиві переважній більшості представників певної нації та залежать від конкретних історичних і соціально-економічних умов існування певної спільноти. В основі національного характеру лежить національна самосвідомість.

– своєрідне, специфічне поєднання типових рис у конкретних історичних і соціально-економічних умовах буття нації; уявлення народу про себе, сукупність стійких, основних для національної спільноти особливостей сприйняття навколишнього світу та форм реакцій на нього.

Етнічні інтереси – це сукупність специфічних інтересів, притаманних тому чи іншому етносу та/чи етнічній меншині. Вони формуються у зв'язку з існуванням в етносів певних особливостей та неоднаковим місцем і роллю їх у суспільно-політичному житті. Етнічні інтереси є реально причиною поведінки й діяльності етнічних спільнот. Вони спрямовані або на збереження та зміцнення існуючого статусу, або на сепаратизм.

Етнічні стереотипи – це відносно стійкі уявлення про моральні, розумові та фізичні якості, що властиві представникам тих чи інших спільнот.

Стереотипи національної поведінки — стійкі схематизовані моделі поведінки, які є результатом національно осмисленого досвіду і властиві усім представникам даної етнічної спільноти. Вони дозволяють прискорити процес пізнання навколишньої дійсності і прийняття рішень.

Національні стереотипи сприйняття — стійкі образи, які склалися у представників тих чи інших етнічних спільнот і

виявляються у тісному взаємозв'язку своїх когнітивних і емоційно-оціночних компонентів.

Автостереотипи – уявлення (зазвичай позитивні) про власну етнічну групу.

Гетеростереотипи – уявлення (часто негативні) про іншу етнічну групу.

Етнічна свідомість – це система поглядів, уявлень, ідей етнічної групи, що виникають на основі взаємодії з іншими етнічними групами та відображають знання про них, ставлення до них, а також стан і форми самовиокремлення своєї етнічної групи.

Національна самосвідомість – це сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень представників національної спільноти про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце та призначення серед інших спільнот і характер взаємовідносин з ними. Національна самосвідомість відображає ступінь засвоєння елементів загальнонаціональної свідомості окремими представниками нації.

Етнічний конфлікт – це форма міжгрупового конфлікту, коли групи з протилежними інтересами поляризуються за етнічною ознакою. Причиною етнічних конфліктів, як правило, бувають етнічні, соціальні, політичні та економічні суперечності. Загострення етнічного конфлікту супроводжується зростанням етноцентризму, що властивий у тій чи іншій мірі етнічній самосвідомості будь-якого рівня розвитку, посиленням циркуляції в суспільстві негативних етностереотипів, посиленням націоналізму.

Етноцентризм (грец. *ethnos* – плем'я, народ і *centrum* – осердя) – це погляд на етнопсихологічні особливості іншого народу з точки зору уявлень власного народу.

– психологічна схильність сприймати всі життєві події з позицій своєї етнічної групи, вважаючи її еталоном.

– це сукупність ірраціональних уявлень, що є психологічними утвореннями масової свідомості у вигляді

конкретизованих спрощень образів свого народу, щедро наділених позитивними рисами.

Етнічні установки – це готовність особистості сприймати ті чи інші явища етнічного життя та міжетнічних стосунків і, відповідно до цього сприймання, діяти певним чином у конкретній ситуації.

Сексизм – вираження тих упереджень, які стосуються жінок і чоловіків як особливих соціальних груп, їх соціальних ролей, відмінностей між ними.

Ейджизм – вираження тих упереджень, об'єктами яких є різні вікові групи.

Регіональна картотека людських відносин (Human Relations Area Files — HRAF) — метод, який застосовується здебільшого зарубіжними дослідникам і полягає в узагальненні, класифікації і систематизації збереження етнографічних, етнопсихологічних даних. Його автор Д. Мердок. Зараз займає близько 0,5 млн. сторінок тексту.